

ПОЛІТИЧНИЙ КЛАС РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: СПЕЦИФІКА І ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ

Напередодні початку нового політичного циклу в Україні, який не лише внесе певні корективи в інституційний дизайн вітчизняного політичного режиму, а й докорінно змінить структуру політичного класу, є сенс звернути увагу на основні тренди формування останнього в інших пострадянських країнах. В центрі цієї статті – політичний клас Російської Федерації, який протягом останнього десятиріччя пройшов еволюцію від «демократії еліт» до згортання «елітного плюралізму».

Ключові слова: політичний клас, політична еліта Росії, елітний плюралізм

«Ельцинський» етап формування російського політичного класу (90-і рр. ХХ ст.) мав декілька особливостей, серед яких, дослідники виділяють, по-перше, формування нового пострадянського політичного класу в Росії в умовах формування такої політичної і історико-культурної системи координат, яка передбачала гіпертрофований вплив виконавчої влади із президентом на чолі на решту владних гілок і інститутів.

Друге – нові політичні актори (бізнесмени-олігархи, регіональні еліти, політичні партії та інші), які прагнули політичної легалізації, виступали донорами політичного класу разом із тією частиною радянської номенклатури, що змогла адаптуватись до нових політичних та економічних реалій. Якісні характеристики (походження, діяльність, прагнення, цінності та інше) політичних «донорів» нового російського політичного класу свідчили про те, що нові політичні актори – регіональні еліти та олігархи – не виконували функції провайдерів (суб'єктів) постіндустріальної модернізації, оскільки були зацікавлені на той момент у збереженні status quo, який передбачав обмеження конкуренції і в економіці, і в політиці.

Третє – два електоральні цикли (1995-1996рр. і 1999-2000 рр.) періоду “пострадянської модернізації”, які змінювали і структурували російську еліту і російський політичний клас. Фактично - еволюція політичного класу відбувалась паралельно із змінами російської політичної конструкції.

Так, вибори 1995-1996 рр., на нашу думку, дали політичному класу Росії такі структурні зміни, як:

- швидке формування і легалізацію політичного впливу олігархату в межах правлячого класу та його входження в політичну еліту країни, яка ухвалювала найважливіші політичні рішення ;
- перехід регіональних лідерів з аутсайдерів до впливової інсайдерської частини політичного класу.

Крім того, електоральний цикл 1995-1996 рр. закріпив певні інституційні зміни в принципах взаємодії російського політичного класу і еліти. Мова йде про:

- по-перше, розуміння того, що навіть впливові “партії влади” та інші інсайдерські (парламентські) політичні партії (КПРФ, ЛДПР) в умовах російського політичного дизайну того періоду були лише інструментом входження в політичний клас і не гарантували зростання політичної ваги;

- по-друге, розуміння того, що саме контроль над власністю, фінансами та медіа дозволяють мати політичне представництво.

Щодо електорального циклу 1999-2000 рр., то інституційно:

- парламентські вибори 1999 року стали кульмінацією періоду “елітного плюралізму” або “демократії еліт”;

- президентська кампанія 2000 року заклала у новітній історії Росії тенденції як формального використання процедури звернення до електорату під час виборів, так і початку формування ілюзії політичної безальтернативності.

Сценарій, реалізований новим російським президентом В.Путіним протягом 2000-2008 рр., концептуально перебував у традиційному тренді поведінки російської влади у разі здійснення останньою масштабних модернізаційних перетворень: як правило, суб’єкт російської модернізації (а це - не еліта в цілому і не елітна група, а впливовий і харизматичний лідер) обирає стратегію зростання тиску держави на економічну та соціальну сфери суспільства. В політичній площині – вибір робився на користь авторитарних методів керівництва суспільством. Політичним базисом (найбільш задіяною фракцією політичного класу у розробці і реалізації політичних рішень) російських авторитарних режимів ставала лояльна до автократа бюрократія, залежність якої від лідера, що привів її до влади, є абсолютною.

Отже, Путін не став новатором в сенсі вибору методів модернізації. Погоджуємось з думкою російського політолога Б.Макаренка відносно того, що головним змістом внутрішньої політики В.Путіна протягом двох президентських каденцій було, по-перше, створення моноцентричного центру влади і, по-друге, демонтаж “демократії еліт”, яка дозволяла протягом 90-их рр. XX ст. різним суб’єктам політичного класу, контролюючи ресурси, створювати політичні інститути і вирішувати питання їх легалізації (а й, відповідно, свого впливу) шляхом апеляції до електорату (виборів) [1] (16). Політичними інструментами реалізації демонтажу стали:

- обмеження плюралізму;
- суттєве системне обмеження інституційної можливості політичного представництва для всіх суб’єктів політичного класу (особливо – олігархів, партійно-парламентських діячів і регіональних політичних акторів).

Економічні інструменти демонтажу:

- обмеження доступу до ресурсів (сировинно-експортних та адміністративно-територіальних), які дозволяли, відповідно, олігархам і регіональним елітам «купувати» політичну інституціоналізацію власного впливу.

Соціальні інструменти демонтажу:

- виконання на високому рівні правлячою фракцією політичного класу патерналістських та перерозподільчих функцій, що позбавило

суспільство політичної активності. Так співпало, що разом із приходом до влади В.Путіна змінилася кон'юнктура світових цін на нафту на користь Росії. Путін ефективно скористався збільшенням експортних нафтових надходжень до бюджету і почав формувати соціальну базу власного режиму шляхом зростання середнього рівня доходів населення без підвищення рівня опадаткування. С.Хантінгтон, аналізуючи такі сценарії формування авторитарних режимів і знищення конкуренції в межах правлячого класу, зазначав, що «без опадаткування не може бути ніякого представництва» [2] (17). Іншими словами – коли суспільство не збільшує асигнування на правлячий клас, воно припиняє цікавитись і контролювати його діяльність.

Більш детально зупинимось на описанні методів демонтажу «елітного плюралізму» в середині російського політичного класу. Отже, «ресурсний авторитаризм» - як технологія нейтралізації політичного впливу олігархів. У лютому 2000 р. президент В.Путін зустрівся із впливовою частиною політичного класу - наймогутнішими олігархами ельцинської доби, де і повідомив про необхідність існування рівної дистанції між владою і бізнесом. Протягом перших місяців перебування при владі В.Путіна, стало зрозуміло, що результати приватизації 90-их рр. не будуть переглянуті, але й не будуть офіційно визнані. Майновий status quo було гарантовано лише тим власникам, які були згодні грати новими «за правилами Кремля».

Вже протягом першого року президентства Путіна «технократи» (А.Міллер, Д.Медведев, Д.Козак) та «силовики» (С.Іванов, В.Іванов, С.Богданчиков, Б.Гризлов, С.Міронов, М.Патрушев) - ті фракції політичного класу, на які покладався в розробці та реалізації політики діючий президент, повернули державі право контролювати використання приватними власниками ресурсів і регулювати, таким чином, або продаж несанкціонованому покупцеві або використання ренти для реалізації власних політичних цілей. Фактично, мова йде про створення найбільш впливовою частиною путінського політичного класу системи розподілу ресурсів за принципом політичної лояльності. В таких умовах автократор, зазначає Б.Макаренко, може дозволити собі зберігати політичний демократичний дизайн, авторитарно регулюючи при цьому доступ з боку «лояльних» фракцій політичного класу до власності, фінансів і медіа. На прикладі окремих нелояльних до такого механізму регулювання доступу до ресурсів представників олігархічної частини політичного класу було продемонстровано, як буде діяти новий владний механізму разі нерозуміння нових правил політичної гри.

11 травня 2000 року (через 3 дні після інаугурації Путіна) відбулися обшуки у головному офісі медіа-холдингу ЗАТ «Медіа-міст» (який підтримував під час думської кампанії 1999 р. блок Є.Примакова та Ю.Лужкова). 13 червня власник холдингу В.Гусинський був відправлений до слідчого ізолятору. 20 червня 2000 р. міністр М.Лесін запропонував В.Гусинському підписати угоду, яка передбачала припинення переслідування Гусинського в обмін на передачу акцій каналу НТВ Газпрому на умовах, запропонованих Газпромом. Гусинський був змушений продати свій бізнес

Газпрому і емігрувати.

У тому ж році емігрує і Б.Березовський, продавши контрольний пакет акцій каналу ОРТ Роману Абрамовичу, який – на відміну від Абрамовича - був готовий співпрацювати з Кремлем.

Найбільш неприємна операція з нейтралізації впливу олігархів ельцинської доби була застосовано відносно М.Ходорковського, який був заарештований 25 жовтня 2003 року за звинуваченнями у порушеннях, які мали місце під час приватизації ЗАО «Апатит». У 2005 році Ходорковський був засуджений за невіплату податків. Зазначимо, що до арешту Ходорковський робив грошові внески до правих партій «СПС» та «Яблука» та заявляв про намір піти з ЮКОСу у 2007 році (за рік до президентських виборів), що спровокувало думки про те, що молодий та амбітний олігарх обмірковує політичне майбутнє [3].

Другий інструмент демонтажу конкурентного середовища в середині політичного класу - реформування виборчого законодавства, за допомогою якого було централізовано регіональні еліти та встановлено домінування бюрократів над партійними фракціями політичного класу.

Першими кроками щодо обмеження регіонального авторитаризму стали:

- запровадження у 2000 р. 7 великих федеральних округів, на чолі яких перебували мега губернатори, виведені за межі легітимізації свого статусу на виборах;
- надання президенту конституційної можливості розпускати регіональні парламенти у разі ухвалення останніми законів, що суперечать нормам федерального законодавства.

Втім, ці кроки не дозволяли бюрократичній фракції політичного класу повною мірою впливати на регіональну політику [4]. В якості механізму, який би «розкрив» регіональні режими для Центру, було обрано інститут федеральних партій. Новий закон про вибори, ухвалений у 2001 році і правлений протягом двох наступних років, був спрямований на скорочення партійних пропозицій та повну підконтрольність виборчого процесу не місцевій владі, а федеральній.

Серед технологій, що дозволили реалізувати такі завдання, були:

- підвищення бар'єру для проходження в Державну Думу з 5% до 7%;
- ліквідація одномандатних округів та запровадження виборів виключно за партійними списками;
- підвищення вимог до кількості членів партії (мінімум 50 тисяч членів осередки партії мають бути зареєстровані в 50% суб'єктів Федерації, не менше 500 членів має входити в осередки в 50% регіонів присутності партії, в решті 50% регіонів – не менше 250 членів партійного осередку);
- запровадження елементів «імперативного мандату»;
- ліквідація «мінімальної явки», неподолання якої призводить до визнання виборів такими, що не відбулись;
- ліквідація у виборчому бюлетені графі «проти всіх»;
- фіксація 40 факторів, на ґрунті яких партії може бути відмовлено у

реєстрації;

- заборона створення блоків на федеральних і регіональних виборах;
- відміна виборів губернаторів на місцевому рівні та запровадження процедури призначення губернатора Центром [5];

В результаті, найбільш впливова фракція політичного класу – бюрократична, отримала повну підконтрольність виборчого процесу, залежність результатів виборів від власних розпоряджень, пропрезидентську конституційну більшість в Державній Думі, повну контрольованість законодавчого процесу, і бездіяльну «клубну» другу парламентську палату – Раду Федерації. Замість законодавчої лабораторії, контролера діяльності уряду та коаліційного його формування партійні фракції Державної Думи перетворилися на канцелярську службу президентського секретаріату та уряду, які були опановані представниками надзвичайно впливової і практично неконтрольованої бюрократичної фракції правлячого класу сучасної Росії. Про такий стан речей свідчать данні, наведені О.Гаман-Голутвіною, у відповідності до яких:

- не було жодної незгоди із кадровою пропозицією В.Путіна;
- скоротилась кількість депутатських слідчих комісій: протягом 1993-1999 рр. таких спеціальних депутатських комісій працювало 60, протягом 1999-2007 рр. – 29;
- Державна Дума ухвалює практично всі президентські законопроекти: 1996-1997 рр. – ухвалено 35% президентських законопроектів; 1999р. – 60%; 2000 р. – 100% [6];

Центральна фракція політичного класу путінської доби – бюрократія, складалась з 4 груп: «родинна» група, ліберали, технократи і силовики. Наголосимо на тому, що не дивлячись на декларативну ідеологічну близькість, найближче оточення Путіна було атомізованим на протязі всіх 8 років його двох президентських каденцій, про що свідчать апаратні війни між представниками не лише різних груп бюрократії, а й в межах одної її групи. Найбільш яскраві приклади боротьби в межах одної групи бюрократичної фракції політичного класу:

- просування М.Черкесовом ідеї створення Федеральної Служби Розвідки, яка не знайшла підтримки з боку керівників ФСБ і МВС, в результаті було створено Відомство по боротьбі з наркотрафіком, яке очолив Черкесов і яке було набагато менш впливовим органом, ніж мала б стати ФСР (група «силовиків»);

- суперечки між Г.Грефом (міністром економіки), який виступав за пониження ПДВ, та О.Кудріним, який був категорично проти пониження цього податку (група «лібералів»);

- Путіну, що вибудовував моноцентричну і персоналізовану владу, був тактично вигідний атомізований характер його найближчого оточення, оскільки така ситуація укріпляла його позиції як безумовного арбітра у випадку виникнення протиріч в межах політичного класу.

«Родинна» група, яка здійснювала серйозний вплив на політику у

перший президентський термін В.Путіна, об'єднувала тих представників політичного класу (керівник секретаріату президента до 2003 р. О.Волошин, прем'єр-міністр до 2004 р. М.Кас'янов, генеральний прокурор В.Устинов), які прийшли у владу за часів президента Б.Сльцина і була надзвичайно наближеними до родини першого російського президента. Останнім її впливовим членом у владі лишився заступник керівника адміністрації президента Владислав Сурков, розробник теорії «суверенної демократії», яка розглядалась його автором як ймовірна ідеологічна платформа російської бюрократії.

Група «путінських лібералів» представлена економістами, що прийшли до влади разом із Путіним, серед яких найбільш впливовими і відомими фігурами були Герман Греф (до 2007 р. міністр економічного розвитку та торгівлі) та Олексій Кудрін (міністр фінансів). Обидва представника групи ліберальних демократів прийшли у владу завдяки особистому знайомству із Путіним під час спільної праці в мерії Санкт-Петербургу. До цієї групи примкнув і впливовий за президентство Б.Сльцина Анатолій Чубайс.

Група «технократів» очолювалась керівником правління ОАО «Газпром» О.Міллером (колишній підлеглий Путіна по зовнішнім зв'язкам в мерії Санкт-Петербургу) і тоді - першим віце-прем'єром - Д.Медведевим (колишній радник мера Санкт-Петербургу Анатолія Собчака) і на той момент міністром регіонального розвитку РФ Д.Козаком. Неформальним лідером ліберальної та технократичної груп бюрократичної фракції політичного класу був Д.Медведев, який переміг у кулуарній боротьбі за статус «наступника» В.Путіна представників «силової» групи бюрократів і став третім президентом Російської Федерації.

Найбільш впливовою групою бюрократичної фракції політичного класу часів президентства Путіна (особливо його першої каденції) були «силовики». Саме військові склали ґрунт управлінської мережі Путіна, яка дозволила в короткий період часу поновити контроль політичного класу над всіма ключовими суспільними процесами і зробила більш впевненою федеральну владу: результат узгоджуваних процедур і результати виборів були прогнозовані. Така «прогнозованість» означала збереження демократії, але практично в імітаційній формі.

Публічні предстанки групи - М.Патрушев (за часів президентства Путіна - директор ФСБ), перший віце-прем'єр С.Іванов (земляк В.Путіна), заступник голови секретаріату президента Путіна І.Сечин (колишній співробітник мерії Санкт-Петербургу), керівник Державної Думи Б.Гризов, керівник Держнаркоконтролю В.Черкесов, президент компанії «Роснафта» С.Богданчиков.

За даними О.Криштановської, вже на період 2002 року кожен четвертий представник політичного класу був військовим, що дозволило дослідниці запропонувати вважати режим Путіна «ліберальною мілітократією» (в межах якої фактична влада військових здійснюється в межах політичної системи із фасадними ознаками демократії) [7]. Перший напрямок, де суттєво збільшився вплив військових, це найменш контрольована на початок

президентства Путіна регіональна влада, - як на рівні обраних губернаторів, так і на рівні призначених Московією федеральних чиновників. Збільшується кількість губернаторів із військовими званнями. Крім того, 5 з 7 представників президента мали на 2002 рік звання генерала, їх заступники на 70% були сформовані з вищих офіцерських кадрів. Серед головних федеральних інспекторів, які здійснювали контроль за окремими суб'єктами Федерації, 34% складала військові [8]. Поступово зростає кількість військових і в уряді: як на посадах, безпосередньо підпорядкованих Президенту («силовий блок»), так і на посадах заступників міністрів економічного урядового блоку.

Ідеологія «силовиків» передбачала також внесення рішучих змін у співвідношення влади і бізнесменів: «силовики» вважали, що вплив бізнесу на владу потребує корекцій шляхом підпорядкування бізнесу владі і створення в привабливих сировинних та інших експорторієнтованих галузях монополій із державною участю в якості ключового власника. Ключовими акціонерами і керівниками цих холдингів мали стати державники, якими «силовики» вважали себе. Цікаву думку з приводу діяльності представників «силової» частини російського політичного класу, декларативно спрямовану на розширення державного сектору економіки, пословив аналітик А.Макаркін, переконаний у тому, що державні корпорації за часів Путіна нарощують ознаки, що характерні до олігархічного бізнесу. Дослідник підкреслює, що контрольовані державою акціонерні товариства (на кінець 2006 року 35% всіх російських підприємств, серед яких – Газпром, ВТБ, Сбербанк, ОЕС, Аерофлот, Вимпелком, АВТОВаз, Роснафта, Транснафта, РЗД і інші - контролювались державою) не були обмежені специфічними завданнями і мали можливість діяти як класичні ринкові суб'єкти. Поступово вони нарощували атрибути справжніх олігархічних холдингів (представництво у різних фракціях виконавчої влади, медіахолдинги, клієнти у представницьких органах влади, дружні губернатори, служби безпеки) і вступали у протиріччя з інтересами держави, або захоплювали її, примушуючи діяти у корпоративних інтересах [9]. Далі пішов у своїх роздумах щодо сутності економічної діяльності впливового «силового» крила путінського політичного класу аналітик Олексій Зудін, наголошуючи на тому, що боротьба між двома фракціями політичного класу - впливовими «силовиками»-бюрократами і бізнесом, яка увійшла в активну фазу у 2003 році (справа ЮКОСу) - стала свідченням існування системного протеріччя між вимогами модернізації і запровадженням Путіним політичним моноцентризмом (базою якого стала саме «силова» частина російського політичного класу) [10].

Політичний режим Путіна, що базувався на піднесенні «силовиків» серед інших фракцій політичного класу, політичному моноцентризмі і ресурсному автократизмі, стабілізував розбалансовану політичну конструкцію Росії після Єльцина, але не створив інститутів для остаточного завершення модернізаційних перетворень в країні.

Так, наприкінці свого президентства, В.Путін, занепокоєний необхідністю і водночас неможливістю проведення модернізації, у 2007

році підписує низку законів, які передбачають перерозподіл державної власності (яка оцінюється у 80 млрд. дол.) і фінансів (біля 36 млрд. дол.) в атомній та оборонній галузях на користь державних корпорацій, які було виведено з під контролю уряду і підпорядковано безпосередньо президенту. Російський дослідник Вадим Волков, аналізуючи цю тему, наголошує на тому, що некоректно зводити логіку створення держкорпорацій лише до особистих і корпоративних інтересів. Той факт, підкреслює дослідник, що майно державних корпорацій було виведено за межі урядової юрисдикції, головного апарату держави (контрольованого саме бюрократичною фракцією політичного класу), свідчить про те, керівництво країни розуміло неефективність останнього, його неспроможність забезпечити майнові гарантії і провести реформу держави [11]. Виділення групи управлінців, яким довіряє Путін, які не будуть обмежені формальними процедурами узгодження і контролю бюджетних фінансів, але на яких покладається завдання інфраструктурної перебудови цілих економічних галузей – це крок відчаю», - зазначає Волков [12].

В своєму інаугураційному виступі новий російський президент Д.Медведев зазначив, що базовим завданням вважає «подальший розвиток громадянських та економічних свобод, створення нових громадянських можливостей» [13]. Навіть такі напівпрозорі і досить абстрактні висловлювання третього російського президента щодо своїх майбутніх планів були підґрунтям для інтелектуалів та аутсайдерських груп політичного класу ставити питання про можливість повернення до конкурентного демократичного політичного середовища, в тому числі – до нормального балансу взаємин між різними групами і підгрупами політичного класу. Ймовірність такого перебігу подій пов'язували із такими факторами, як відсутність досвіду роботи Дмитра Медведева в силових структурах, походження (родина пітерських викладачів вищої школи), освіта, вік і ліберальні погляди [14].

Втім, закладена Путіним у режим діархія продовжувала працювати. Так, у 2008 році практично всі державні представники на підприємствах, якими керувала держава (ринкова вартість цих активів 460 млрд.дол.), були переназначені, що свідчить про те, що всі топ-менеджери путінської доби (переважно – представники військово - бюрократичного сегменту) зберегли свій домінуючий статус порівняно з іншими фракціями політичного класу і сигналізувало про те, що «нова влада» працює за старим алгоритмом - поки що робить ставку на цілком залежний від неї бюрократичний сегмент [15]. А вже перші кадрові призначення нового прем'єр-міністра В.Путіна змусили аналітиків зробити висновок про те, що обрання нового президента не стало початком глобального оновлення еліти. «Оновлення влади (еліти – прим. авт.) не відбулось, - пише політолог П.Салін, - нові призначення в уряді, і в адміністрації свідчать про те, В.Путін прагне і має всі підстави зберегти за собою абсолютне домінування в російській політиці» [16].

Якщо склад елітного заgonу політичного класу в період 2008-2009 рр. не зазнав структурних змін, то серйозні корективи почали відбуватись в межах

політичного класу, перш за все – в середині його бюрократичного сегменту. Навколо фігури Медведева об'єдналися представники «московської» групи (О.Волошин, А.Чубайс, А.Дерипаска), або як її ще називали груп «ображених» попередньою владою. Друга група на чолі із С.Собяніним та А.Усмановим складалась із відносно нових людей у владі. І третя група – «ліберальні силовики» - В.Черкесов та В.Золотов, які прагнуть реформ в силових структурах, ринкової економіки та плюралістичної демократії [17]. Таке перегрупування бюрократичного сегменту політичного класу навколо Д.Медведева і створення останнім своєї «клієнтели» свідчить про те, що новий президент не виключає для себе статусу самостійної політичної фігури. Вже після першого року президентства, впливовий американо-російський Foreign Policy робить висновок про те, що в плани Д.Медведева входить взяти владу у свої руки. Поки нафтове процвітання було фактом, населення приймало правила гри, запропоновані Путіним: терпіти достатньо корумповану владу і обмеження громадських свобод в обмін на зростання стандартів життя. Втім, коли російська економіка лежить в руїнах тріщить по швах і суспільна угода. Прості посяєне виходять на вулиці і вимагають змін, які Путін в його новому політичному статусі не в змозі здійснити. Медведев завжди прагнув, щоб його вважали певною мірою реформатором і під час кризи почав дистанціюватись від Путіна. Політичні розходження: антикризові дії, межі повноважень прокуратури, застосування сили проти демонстрантів. Кадрові розходження: Медведев запропонував проводити кооптацію частини політичного класу (його бюрократичного сегменту) не за схемою кулуарних торгів, а шляхом відкритого відбору («золота тисяча») професіоналів, репрезентуючих різні політичні сили [18].

Наскільки принципово і послідовно Дмитро Медведев готовий поновлювати чи вводити елементи політичної конкуренції та ринкової економіки до російського сьогодення – питання відкрите. Ось лише окремі питання з сучасного порядку денного: чи є готовність у президента, еліти, політичного класу працювати в системі поліцентризму замість звичної моноцентричної моделі; чи є серйозні наміри позбавлятися від «домінування» бюрократично фракції політичного класу і рухатись в напрямку цивілізованої, консенсусної та інституціонально коректної співпраці різних центрів політику му, що нарешті дасть країні суб'єкта модернізації не в якості окремої особи, а в якості цілого політичного класу; чи є розуміння того, що виклики світової економічної кризи вимагають нового ставлення до розподілу ренти, структури економіки та ролі держави в процесах економічного регулювання. Не виключено, що відповіді на ці питання є, але поки що вони не формалізовані. Не виключено, що є навіть розуміння в середині певних верств політичного класу, що без змін існуючого політичного та економічного каркасу не буде руху вперед. Чи є бажання і політична воля щось змінювати – покаже час.

1. Див: Б.Макаренко «Нанопартийная система» // Pro et Contra.- М. – 2007. – июль-август. – С. 9. 2. Див.: С.Хангтингтон «Гретья волна: демократизация в

конце XX века. – М.: РОССПЭН. 3. Див: Ходорковский готов спонсировать единосроссов // Коммерсантъ. – М. - 2003. - 18 апреля. <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?newsid=65481> 4. Див.: Голосов Г. Зазначена праця. – С. 26 5. Див: Любарев А.Е. Российские выборы: от перестройки до суверенной демократии. – М.: Аспект Пресс. – 2006. 6. Див: О.Гаман-Голутвина Российский парламентаризм в исторической ретроспективе и сравнительной перспективе // Полис. – М. – 2006. - №2. – С.36 7. Див.: О.Крыштавская «Режим Путина: либеральная милитократия» // Pro et Contra. – М. - 2002. - № 4. – С. 159-180 8. Див: Там само. – С. 162 9. Див.: Макаркин А. Российские элиты и кремлевские атомы // Pro et Contra. - М. – 2007. – июль-сентябрь. – С.19-29 10. Див.: Новый режим и политические реформы. - <http://humanities.edu.ru/db/msg/28130> 11. Див.: Волков В. Госкорпорации: институциональный эксперимент // Pro et Contra. – М. – 2008. – сентябрь-декабрь. – С.75-88 12. Див.: Там само. – С.75-88 13. Цит. за: Медведев вступил в должность Президента. - <http://www.rian.ru/> 14. Див.: Рой Медведев. Дмитрий Медведев — Президент Российской Федерации . - М: «Время», 2008. – С. 15. Див.: Мазнева С. Команда преемника// Ведомости. – 06.02.2008. - №21 16. Див.: Салин П. Третий срок президента Путина: кадры решают все//Политический класс. – 2008. - №48 (декабрь). – С. 24-32 17. Див.: Салин П. Зазначена праця. . – С. 24-32 18. Див.: Бергер Этан, Холланд Мэри Медведев делает свой ход. - Foreign Policy. - <http://inosmi.ru>

В. О. Ковалевський

СТРУКТУРА ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті розглядаються типи і можливості наявних політичних комунікацій в Україні, серед яких найважливішу роль сьогодні відіграють засоби масової інформації та комунікації. Аналізуються та узагальнюються кількісні показники основних типів і форм масових комунікацій, що дозволяє робити висновки щодо проблем і перспектив їхньої динаміки.

Ключові слова: політичні комунікації, структура комунікацій, інформація, інтеракція, ЗМІ

Теза про домінуючу роль інформації та комунікації в сучасному суспільстві за останні роки стала вже тривіальною. Політологічні дослідження в цій сфері стосуються питань функціонування, наявної структури, ступенів доступу, а також перспектив динаміки суспільно-політичних комунікацій у контексті тенденцій розвитку політичних систем. Водночас, дедалі більш затребуваними стануть конкретні дослідження, case-studies, які ґрунтуються на теоріях політичної комунікації, інформації, систем тощо і пропонують змістовні висновки щодо певних проблем і питань, які можуть використовуватися з практичною метою в політиці і політичній науці. Такою метою, перш за все, є підвищення ефективності політологічних досліджень, вибудовування чітких нових теорій і категорій, а також оптимізація державної політики, яка може спиратися на такі дослідження. Саме за такого підходу можливе подальше вирішення нагального нині питання – розробки такої